

پرورش مهارت‌های زبان‌آموزی

سخن‌گفتن پیش‌نیاز مهارت‌های بعدی زبان‌آموزی یعنی خواندن و نوشتن است؛ لذا ضرورت دارد این دو مهارت در دوره‌ی پیش‌دبستان به‌طور جدی تقویت شود. توجه به برنامه‌های آموزشی، قبل و پس از شروع دوره‌ی اول ابتدایی، در گسترش مهارت‌های زبان‌آموزی هم در آموزشگاه توسط مربیان و معلمان و هم توسط والدین در منزل اهمیت زیادی دارد. به‌منظور دستیابی به این امر مهم اولیا و مربیان باید بدانند که زبان چیست، مهارت‌های زبان‌آموزی و عوامل مؤثر در کسب این مهارت‌ها و موانع احتمالی در این فعالیت‌ها کدام‌اند تا بتوانند با کسب این اطلاعات در خواندن و نوشتن کودکان خود تسریع

فراگیری مهارت‌های خواندن و نوشتن لازم است کودک مهارت‌های شناختی اولیه را به‌عنوان پیش‌نیاز آموخته باشد. کودکانی که با داشتن مهارت‌های پیش‌نیاز خواندن و نوشتن وارد مدرسه می‌شوند، نسبت به کودکانی که در این مهارت‌ها ضعیف‌اند، راحت‌تر و بهتر مهارت‌های خواندن و نوشتن را یاد می‌گیرند. مهارت زبان‌آموزی اولین تحولی است که از حدود دو سالگی در کودک ظاهر می‌شود. بروز این مهارت انسانی کودکان را به‌گونه‌ای تحت‌تأثیر قرار می‌دهد که به‌سرعت مهارت گوش‌دادن و در نتیجه سخن‌گفتن را آغاز می‌کنند. از آنجا که تقویت این دو مهارت یعنی گوش‌دادن و

دکتر محمد حسن بهروزیان
استاد بازنشسته‌ی دانشگاه
فرهنگیان

از بین مهارت‌های یادگیری مهارت خواندن از نیازهای اصلی دانش‌آموزان محسوب می‌شود؛ زیرا فرایند یادگیری در همه‌ی مطالب درسی ارتباط مستقیمی با مهارت خواندن دارد.

سواد خواندن یکی از مهم‌ترین توانایی‌هاست که دانش‌آموزان در طول یادگیری، در دوره‌ی اول ابتدایی، کسب می‌کنند. بی‌شک توانایی خواندن در رشد ابعاد گوناگون ذهنی فراگیرندگان بسیار مؤثر است؛ ولی خواندن فقط روخوانی متن نوشتاری نیست، بلکه درک مطالب خوانده‌شده نیز از اهمیت زیادی برخوردار است. از آنجا که هر توانایی نیاز به کسب مهارت‌های پیش‌نیاز خود دارد؛ در این مقاله تلاش شده است به مهم‌ترین آن مهارت‌ها اشاره شود.

کلیدواژه‌ها: گوش‌دادن، سخن‌گفتن، خواندن، نوشتن

ضرورت آشنایی با مهارت‌های پیش‌نیاز خواندن و نوشتن

مهارت‌های پیش‌نیاز خواندن از دوره‌ی پیش‌دبستانی آغاز می‌شود و تا سال‌های اولیه‌ی دوره‌ی ابتدایی ادامه می‌یابد. برای آشنایی با این مهارت‌ها لازم است نخست به مهارت‌های زبان‌آموزی اشاره کنیم. برای

ایجاد کنند. در این مقاله سعی شده است به این سؤالاتها به شیوه‌ای کاربردی پاسخ داده شود.

زبان‌آموزی شامل چهار مهارت اصلی است. این چهار مهارت عبارت‌اند از:

۱. گوش‌دادن؛

۲. سخن‌گفتن؛

۳. خواندن؛

۴. نوشتن.

همان‌طور که گفته شد، مهارت گوش‌دادن و سخن‌گفتن در آغاز مراحل زبان‌آموزی و خواندن و نوشتن در مراحل بعدی فرایند زبان‌آموزی جای دارند.

در ابتدا به روش‌های تقویت مهارت گوش‌دادن می‌پردازیم.

روش‌های پرورش مهارت گوش‌دادن

الف) دقت در گوش‌دادن.

ب) درک پیام‌های کلامی و غیرکلامی.

ج) دریافت هسته‌ی معنایی پیام و ارتباط میان بخش‌های یک پیام.

د) بالابردن قدرت شنوایی.

الف) دقت در گوش‌دادن

۱. تشخیص زیروبمی صداها.

۲. پیدا کردن منبع و جهت صدا.

۳. توجه و دقت به صداهاى اول و آخر کلمات.

۴. گوش‌دادن به صداهاى پیرامون مثل ریزش باران، سم اسب، صدای حیوانات، ضربان قلب، بوق اتومبیل و ...

۵. گوش‌دادن به سکوت (موسیقی سکوت).

ب) درک پیام‌های کلامی و غیرکلامی

۱. درک اشارات، لحن و آهنگ در کلام.

۲. درک گونه‌های متفاوت زبان فارسی.

۳. تشخیص تفاوت بین گونه‌ی محلی با زبان فارسی معیار.

۴. پیروی از دستورالعمل‌ها و فرمان‌های ساده تا سه فرمان.

۵. گسترش گنجینه‌ی لغات.

ج) دریافت هسته‌ی معنایی پیام

۱. درک نقطه‌نظرات محسوس گوینده.

۲. تشخیص توالی رویدادها در قصه.

۳. ارتباط بین پیام‌های کلامی و غیرکلامی.

د) بالابردن قدرت شنوایی

۱. توانایی نقل داستان و بازگویی آن.

۲. توانایی پاسخ به سؤالات ساده.

۳. توانایی انجام دستورالعمل‌های ساده.

۴. توانایی دنبال کردن توالی داستان.

۵. توانایی تمیز دادن اختلاف نوسان و زیروبم صداها.

۶. توانایی تشخیص هم‌سانی و اختلاف بین کلمات.

۷. توانایی آشنایی سمعی با لغات برای درک مفاهیم مشترک.

الف) به‌کارگیری کارافزارهای مناسب ارتباطی

۱. به‌کارگیری مناسب حرکات بدن مثل سر، دست و ... هنگام سخن‌گفتن.

۲. به‌کارگیری مناسب لحن و آهنگ صدا در موقعیت‌های متعدد سخن‌گفتن.

ب) حرکت از سخن‌گفتن خودمحورانه به گفت‌گوی دوسویه

۱. شرکت در فعالیت‌های گروهی.

۲. استفاده از روش نمایش خلاق.

۳. استفاده از روش ایفای نقش.

ج) تقویت قدرت تکلم

۱. سخن‌گفتن بدون لکنت زبان و عاری از لحن کودکانه.

۲. آمادگی برای شرکت در گفت‌وگو و صحبت‌های گروهی.

۳. روانی در گفتار و رعایت دستور زبان در حدمعمول.

روش‌های آمادگی برای خواندن

اولین گام در آماده‌سازی مهارت خواندن آگاهی واج‌شناسی است. آگاهی واجی از ساختار صداهای زبان بخشی از دانش زبانی انسان است که در یادگیری مهارت خواندن نقش مهمی ایجاب می‌کند. آگاهی‌های واجی شامل موارد زیر است:

۱. تشخیص هم‌آغازی کلمات مانند: کتاب و کیف.
۲. تشخیص هم‌پایانی کلمات مانند: لباس و کلاس.
۳. تشخیص هم‌آغازی و هم‌پایانی کلمات مانند: آرزو و آماده.
۴. تغییر کلمه با حذف صدای اول کلمه مانند: درود ← رود، درخت ← رخت.
۵. تغییر کلمه با اضافه کردن صدایی به اول کلمه مانند س + رود = سرود
۶. تغییر کلمه با عوض کردن صدای اول کلمه مانند: جارو و پارو.
۷. تغییر کلمه با عوض کردن صدای آخر کلمه مانند: ساک و سال.

اهمیت آگاهی واجی

بر اساس تحقیقات انجام‌شده آگاهی واجی نه تنها با مهارت خواندن در دوره‌ی ابتدایی ارتباط دارد، بلکه بر درک متن در

سنین بالاتر نیز تأثیر فراوان می‌گذارد. اگر کودکان در توانایی آگاهی واجی ضعیف باشند، معمولاً در خواندن و نوشتن هم ناتوان خواهند بود. کودکانی که اختلال شنیداری در تلفظ صداهای گفتاری دارند ممکن است مهارت آگاهی واجی در آن‌ها ضعیف باشد؛ مثلاً کودکی که نتواند حروف مشابه را از هم تمییز دهد، حتماً در مهارت خواندن با مشکل روبه‌رو می‌شود.

زیر مجموعه‌های مهارت آگاهی واجی

۱. توانایی بخش کردن کلمات.
۲. توانایی تشخیص صدای اول کلمه.
۳. توانایی تشخیص صدای آخر کلمه.
۴. توانایی تشخیص قافیه یا وزن.
۵. توانایی تشخیص یک صدا در یک کلمه.
۶. توانایی تقطیع صداهای یک کلمه.
۷. توانایی ترکیب کلمات یک کلمه.
۸. توانایی حذف، جایگزینی و دست‌کاری صداها در یک کلمه.

آشنایی با ویژگی‌های کودکانی که به مهارت خواندن علاقه‌مندند:

۱. بین بخش‌های متعدد تصاویر کتاب‌های

- داستان خود ارتباط برقرار می‌کنند.
۲. با دیدن علامت‌ها و نمادها از خود ابراز علاقه نشان می‌دهند.
۳. به شنیدن داستان علاقه‌ی زیادی دارند.
۴. دوست دارند داستان و اشعار یا سخنان قافیه‌دار را تکرار کنند.
۵. به تداوم مطالب در یک کتاب مصور و دنباله‌دار علاقه‌ی زیادی دارند.
۶. برای تصاویر، داستان‌سازی می‌کنند.
۷. به امانت گرفتن کتاب‌های کتابخانه علاقه‌مند هستند.

پیش‌نیازهای مهارت نوشتن

۱. آگاهی از دست برتر.
۲. تقویت حافظه‌ی دیداری.
۳. هماهنگی چشم و دست.
۴. سمت‌شناسی.
۵. شناخت مفاهیم.
۶. آمادگی بدن برای نوشتن.
۷. آگاهی از غلبه‌ی طرفی (غلبه‌ی یکی از دو نیمکره‌ی مغز بر دیگری).
۸. ترمیم ناهماهنگی در اندام دوگانه.
۹. دست‌ورزی با جهت‌های مختلف نوشتن.

می‌گیرند. کودکانی نیز هستند که با روش جزئی بهتر می‌آموزند. اهداف بخش نگاره‌ها در کتاب فارسی و نگارش کلاس اول دست‌یابی به همی موارد یادشده است؛ لذا لازم است آموزگاران پایه‌ی اول، در بخش نگاره‌ها، برای تثبیت این مهارت‌ها اهتمام ورزند و دقت‌نظر کافی داشته باشند تا فراگیرندگان هنگام رسیدن به مرحله‌ی خواندن با مشکل و سردرگمی روبه‌رو نشوند. در این راستا هدف اصلی در کتاب فارسی در بخش نگاره‌ها، در کنار اهداف گسترده‌ی دیگر، «صوت‌آموزی» و در کتاب نگارش هدف اصلی «دست‌ورزی» است.

به دیگر مسیرها برتری دارد. باید از آن مسیر قوی‌تر برای یادگیری آن‌ها استفاده کرد. برخی مسیرهای ادراکی در برخی کودکان به قدری معیوب است که یادگیری از آن طریق برای آن‌ها نتیجه‌ای ندارد.

روش‌های آموزشی برای مسیرهای ادراکی متفاوت

۱. در آموزش از مسیر ادراکی برتر استفاده کنید.
۲. مسیر ادراکی ضعیف را تقویت کنید.
۳. از شیوه‌ی ترکیبی یا روش چندحسی استفاده کنید (به‌کارگیری مسیر ادراکی قوی و تقویت مسیر ادراکی ضعیف).

علاوه بر تفاوت‌های موجود در مسیرهای ادراکی یادگیری، تفاوت‌های دیگری نیز در ادراک وجود دارد که عبارت‌اند از:

۱. ادراک کل به جزء؛
۲. ادراک جزء به کل.

بعضی کودکان با روش کلی بهتر یاد

۱۰. تشخیص تفاوت و شباهت کلمات.
۱۱. تشخیص ارتباط کل با جزء.
۱۲. تشخیص ارتباط جزء با کل.
۱۳. رشد عضلات ضعیف برای نوشتن.
۱۴. توانایی نگه‌داشتن ابزارهای نوشتاری.
۱۵. صحیح به‌دست‌گرفتن قلم.
۱۶. دورکشی اشکال و نمونه‌ها.
۱۷. وصل کردن خط‌چین‌ها و نقطه‌ها.
۱۸. ترسیم خطوط گوناگون در سطوح بی‌خط مانند: خطوط افقی، عمودی، گردی، سه‌گوش، چهارگوش و ...

انواع مسیرهای ادراکی در کودکان

بر اساس رویکرد انسان‌گرا، کودکان از نظر مسیرهای ادراکی در سه گروه جای می‌گیرند:

۱. کودکان شنیداری.
۲. کودکان دیداری.
۳. کودکان لامسه‌ای.

کودکانی که مشکلات یادگیری دارند، یکی از مسیرهای ادراکی آن‌ها نسبت